

Acta sanctorum

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur, quae
ex Latinis et Græcis, aliarumque gentium antiquis monumentis

Quo dies duodecimus, decimus tertius et decimus quartus continentur

Bolland, Johannes

Parisiis et Romae, 1868

De SS. Cypriano Et Felice Episc. Aliisque MMMMCMLXXV, Partim
Martyribus Partim Confessoribus In Africa.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71232](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71232)

A

AUCTORE
C. B.

DE SS. CYPRIANO ET FELICE EPISC.

ALIISQUE MMMCMLXXV, PARTIM MARTYRIBUS

PARTIM CONFESSORIBUS IN AFRICA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Sanctorum in Fastis sacris memoria et elogia, seu quæ in hisce traduntur, e Victore Vitensi seu Actis, optimo fide ab hoc scriptis hicque edendis, accepta.

B
ANNO CIRCITER
CDLXXXII
ET POST.

Sanctorum
4976. quos
hodie Roma-
num Par-
vum annun-
tiat, apud
Adonem

Martyrologium Romanum Parvum seu Vetus, circa annum DCCXL, ut Sollerius in sua ad Usuardum Præfatione num. 142 docet, compositum, hodie sic habet:

Apud Africam sanctorum Confessorum quatuor millium DCCCCLXXVI, sub persecutione Wandalica passorum. Gloriosissimam hanc, paucis sane verbis hic memoratam Pugilum Catholicorum in Africa turmam Ado et Usuardus, qui, quemadmodum in laudata Sollerii Præfatione videre etiam licet, uno fere dumtaxat seculo post Romani Parvi auctorem florere, hodie pariter annuntiant elogiis etiam, quibus Sanctos illos partim martyres, partim confessores exornant, adjunctis. Hæc, quod quæpiam, hic infra intacta haud reliquenda, complectantur, huc etiam transcribo. Sequentibus hisce, quod Ado suppeditat, concipiuntur verbis: Apud Africam sanctorum Confessorum et Martyrum quatuor millium nongentorum septuaginta sex, qui persecutione Wandalica apud Africam, cum essent ecclesiarum Dei Episcopi, Presbyteri et Diacones, associatis sibi turbis fidelium populorum, jussu Hunnerici regis Ariani, pro defensione Catholicæ veritatis in horribili eremi exilium trusi et inter Mauros ferocissimos deputati sunt: inter quos erant Cyprianus et Felix, præcipui Domini sacerdotes. E quibus plurimi, cum crudeliter minarentur, et hastilium cuspidibus ad currendum ac lapidibus tunderentur, sive ligatis pedibus, velut cadavera, per dura et aspera loca traherentur, tam diro supplicio per singula membra discerpti, dum per gladios acutos petrarum huic caput contrebatur, aliis latera findebantur, inter manus trahentim spiritum exhalabant. Extat per totum aggerem publicum, tumulis loquentibus, vilis sepultura Sanctorum.

2 Elogio isthoc, quod forsitan non immerito potest videri justo prolucius, multo est brevius, quod Usuardus contexit, utpote hæc dumtaxat, quibus illud non ineleganter contrahitur, verba complectens: In Africa sanctorum Confessorum et Martyrum quatuor millium nongentorum septuaginta sex, sub Hunnerico rege, qui cum essent ecclesiarum Dei episcopi, presbyteri, diaconi, associatis sibi turbis

et Usuardum
elogia. Quæ
in hisce duo
illi martyro-
logi narravit,
a Victore
Vitensi

fidelium populorum pro defensione Catholicæ veritatis, in horribili eremi exilium trusi et ad extremum varie excruciat, martyrium celebrarunt; inter quos erant Cyprianus et Felix præcipui, Domini sacerdotes. Talia sunt, quæ huc transcribenda duci, elogia, ab Adone et Usuardo, quos ambos aut horum alterutrum deinde martyrologi non pauci minus antiqui ac cumprimis Notkerus sunt secuti, subministrata; verum, cum sancti nostri Athletæ seculo v, uti ex infra dicendis patescet, nondum elapso, floruerint seculisque adeo aliquot ab Adone et Usuardo, qui e dictis seculo demum IX Martyrologia sua contexuere, vixerint remoti, unde hi, quæ de illis in jam datis elogiis memorant, hausere ac porro habuere perspecta? S. Victor Vitensis, non vero, ut olim passim creditum, Uticensis, in Africa episcopus, quem Cuperus, noster, vindicato ei Sancti titulo, in Operis nostri tom. IV Augusti, a pag. 628 intulit, anno, ut ibidem monstratur, 487 ac proin, uti ex infra dicendis palam fiet, quinque fere dumtaxat annis, postquam orthodoxi, de quibus nos hic, 4976 relegati ab Hunnerico fuissent, Wandalicæ persecutionis Historiam pie ac fideliter conscripsit.

3 Aureum illud (ita enim hæc a scriptore non uno, nec immerito, vocatur) Opusculum, quod, cum jam a B. Rhenano, Lorichio, Chiffletio aliisque fuisset typorum beneficio vulgatum, Ruinartius, in libros quinque, suis singulos numeris distinctos, a se divisum, Parisiis iterato recudendum anno 1694 curavit, relationem haud admodum longam complectitur, qua Victor, tot fuisse, quot supra Romani Parvi auctor, Ado et Usuardus aiunt, Catholicos ab Hunnerico in exilium pulsos, præfatus, loco non uno sese illis, ad hoc jamjam perrecturis ac porro deinde pergentibus, in itinere adfuisse, luculentissime prodit; ut enimvero eorum, quæ Sanctos illos exsules tum fecisse ac pertulisse narrat, scriptorem et testem nec præstantiorem nec fide digniorem desiderare possimus. Relatio ista, qua quidquid ad Sanctos nostros potissimum spectat, exponitur, in S. Eugenii episcopi Carthaginensis Actis, Operis nostri tom. III Julii a pag. 495 recusis, num. 14 et septem sequentibus subministrata jam est, ibique

E

F

seu Actis hic
edendis, quæ
in optima
fide scripsit,

adeo

AUCTORE
C. B.

adeo a studioso lectore potest videri; verum, etsi sic habeat, eam tamen, Actorum nomine distinctam ac pro more nostro in numeros divisam, Commentario huic, tum ut fidem, a decessoribus nostris tom. II Septembris in historica de SS. Donatiano, Præsido, aliisque quatuor Africanis episcopis Sylloge num. 3 quodammodo datam, liberem, tum ut lectoris, cui sic, quæ ad Sanctos nostros præcipue spectant, noscere aventi, recurrendum hunc in finem alio non erit, commodo inserviam, e Ruinartii editione, cum Surii et Chiffletii editionibus collata, subjungam.

sunt accepta, nec ex eo, quod ab hodierno, cuius etiam hic verba dantur,

4 Porro ut modo, hisce præmissis, ad id, quod supra proposui, respondeam, e dicta relatione seu Sanctorum nostrorum Actis, Commentario huic, ut dixi, subdendis, elogia, secundo ac tertio loco supra recitata, seu quæ in hisce Ado et Usuardus memorant, primum sunt deprompta. Id quisque, qui hæc cum illis contulerit, haud difficulter perspiciet, uti etiam ipsammet, quam mox ab hujus Commentarii initio hic transcripsi, Romani Parvi annuntiationem ex iisdem Actis promanasse, ut sane alterutrum operosius hic probare necesse non sit. Neque est, cur quisquam, quo tres illos martyrologos ac nominatim Adonem et Usuardum sua e Victore non accepisse ostendat, hic forsitan objiciat Martyrologium Romanum hodiernum, in quo, quod Sanctis nostris hodie tribuitur, elogium sequentibus hisce, quæ, quod non secus ac elogia, ab Adone et Usuardo contexta, lectori ob infra dicenda ante oculos posita esse sit necesse, modo etiam hic transcribo, conceptum est verbis: In Africa sanctorum Confessorum et Martyrum quatuor millium nongentorum sexaginta sex in persecutione Wandalica sub Hunnerico rege Ariano: qui cum essent partim ecclesiarum Dei episcopi, partim presbyteri et diaconi, associatis sibi turbis fidelium populorum, pro defensione Catholice veritatis in horribili eremi exilium trusi sunt: ex quibus plurimi, dum crudeliter a Mauris ducerentur, hastilium cuspidibus ad currendum impulsus et lapidibus tunsii, alii ligatis pedibus velut cadavera per dura et aspera loca tracti et singulis membris discerpti, ad extremum varie excruciat, martyrium celebrarunt. Erant inter eos præcipui Domini sacerdotes Felix et Cyprianus episcopi.

Martyrologio Romano seu Baronio in Sanctorum, quot assignant,

5 Etsi enim Martyrologium Romanum laudatum seu præcipuus hujus reformator Baronius, qui Sanctorum numerum, a Romani Parvi auctore, Adone et Usuardo expressum, decem ei Athletis in elogio jam nunc recitato demptis, minuit, sibi etiam, uti ex Annotationibus, quas huic subjungit, liquet, Victorem Vitensem præluentem habuerit, hinc tamen numerum illum ab antiquis illis martyrologis e sancto hoc scriptore haud fuisse acceptum, inferri haud potest. Id e jam nunc dicendis patescet. Diversa, ut Ruinartius in persecutionis Wandalica Historia pag. 168 docet, Victoris Vitensis exemplaria, quorum alia orthodoxos septuaginta sex, alia sexaginta sex ac alia demum sexaginta quatuor ab Hunnerico in exilium una cum aliis quater mille nongentis missos, notant, inveniuntur; cum autem sic habeat totaque etiam orthodoxorum seu easulum horum turma ad quater mille DCCCCLXI in Chiffletiana Victoris editione contrahatur, quid ni tam

Romani Parvi auctor Adoque et Usuardus, qui majorem, quam Baronius aut quivis alii, qui minorem Pugilum numerum signant, eum e Victore Vitensi, diversa hujus secuti exempla, accepisse queant? Id sane ego haud perspicio.

6 Et vero, etsi quidem in dubium, quin Baronius minorem, quem assignat, Pugilum nostrorum numerum e qualicumque sibi præluente Victoris Vitensis exemplari acceperit, revocari ob jam dicta haud queat, vel ex eo tamen, quod scriptor antiquus, a Victore diversus, ex quo Ado juxta ac Usuardus et Romani Parvi auctor majorem, quem memorant, Athletarum numerum accepisse queant, haud reperitur, in dubium pariter, quin hunc illi e præluentibus sibi Victoris exemplaribus acceperint, revocandum non est. Nec id tantum non faciendum, verum etiam, eundem istum majorem Sanctorum numerum, utpote qui tam in iisdem, uti e jam dictis consequitur, Victoris Vitensis seculo x (ante hoc enim tres proxime laudati martyrologi classici floruerunt) antiquioribus exemplaribus, quam in correctiori Victoris per Ruinartium editione aliisque præterea, quæ in hac pag. 168 laudantur, Victoris ejusdem exemplaribus sit fundatus, amplectendum aut certe minori per Baronium assignato Pugilum numero præferendum cum J. B. Sollerio nostro in hodiernis suis in Usuardum Observationibus opinor; etsi autem etiam auctorem illum, de quo jam satis, Athletarum numerum nec admittendum, nec ex Victore Vitensi ab Adone et Usuardo ac Romani parvi auctore acceptum, tantisper daremus, hinc tamen alia, quæ duo horum priores in elogiis supra hic transcriptis memorant, e Victore pariter accepta, non esse, concludi haud posset, uti quisque, qui rem attente expendere, haud difficulter agnosceret.

7 At vero, inquit, Victor Vitensis, gloriosam, de qua in Actis edendis num. 1 loquitur, orthodoxorum 4976 turmam ex episcopis, presbyteris, diaconis aliisque Ecclesie membris fuisse compositam, hancque eo, de quo sermonem facit, tempore ab Hunnerico in exilium pulsam, nulla omnino alterius, quæ turmæ isti fuerit adjuncta, multitudinis fidelium mentione instituta, tradit, Victori autem hac in re Ado et Usuardus, imo et Baronius, adversari videntur; eandem enim fortissimam, quam hodie memorant, Pugilum Africanorum quatuor millium nongentorum septuaginta sex, aut, ut Baronius habet, sexaginta sex, legionem ex episcopis, presbyteris et diaconis fuisse compositam hosque una cum altera, quæ legioni isti fuerit adjuncta seu associata, fidelium populorum multitudine ab Hunnerico in exilium pulsos, in Sanctorum elogiis supra hic transcriptis, uti hæc consideranti patescet, videntur adstruere, cumque fortissimam, quam Victor memorat, Pugilum Catholicorum turmam e solis episcopis, presbyteris et diaconis consiluisse, haud prorsus obscure, ut apparet, insinuat, pluresque etiam, quam Victor, seu confessores seu martyres numerare videantur, est sane, cur cum scriptore isthoc pugnare omniaque adeo, quæ memorant, ex eo haud deprompsisse existimentur.

8 Id haud dubie, qui Victori Vitensi potius, quam Baronio ac aliis quibuscumque sive antiquioribus sive recentioribus scriptoribus, credendum hic esse norat, Castellanus observavit, hincque nihil,

D

numero dissonent,

E

quodque una cum eodem Baronio in iis, quæ de iisdem Sanctis tradunt,

F

ab ipsomet Victore vel vere vel in speciem

quod

A quod etiam vel in speciem, nedum reipsa scriptori isti adversaretur, Martyrologio suo Universali inferendum ac proin liberiori in Baronio interpretando minerva hic utendum ratus priori Sanctorum nostrorum elogii periodo, qua, quæ dixi, Victori seu reipsa seu saltem in speciem adversantia a martyrologo isto tradi videntur, substituit periodum alteram, quæ e Gallico, quo conscripta est, idiomate in Latinum versa, sic sonat : In Africa sanctorum Confessorum et Martyrum quatuor millium nongentorum sexaginta sex, persecutionem a Wandalis sub Hunnerico rege Ariano passorum; quorum alii erant episcopi, alii presbyteri, alii diaconi et alii majori etiam numero laici, qui omnes pro defensione Catholice veritatis in horribilibus eremi exilium trusi sunt. Ita laudatus Castellanus, qui, quamvis quidem, dum Pugilum nostrorum turmam partim e laicis constituisse, hic prodit, Victoris mentem, uti infra dicitur, assecutus forsitan haud sit, nihil tamen, quod cum hoc scriptore certo pugnet, verbis jam datis tradit. Verum quid modo de Adone, Usuardo et Baronio dicamus?

B
dissentientes, Cyprianum etiam, qui tamen

9 Hosce ego, vel minus accurate locutos, plus etiam, quam voluerint intelligi, commemorasse, vel certe haud sat apte, quæ in Victore legerant, interpretatos, in litteras ea, quæ cum scriptore isthoc pugnare videntur, misisse opinor, cumque alterutrum habuisse locum, neutiquam vero appareat ab simile, sane ex iis, quæ de gloriosissima Pugilum nostrorum turma martyrologi dicti memorant, hosce illa ex Victore, cum quo vel vere vel in speciem pugnant, haud accepisse, seu scriptore isthoc ad scribenda huiusmodi usos non esse, haudquaquam potest concludi. Verum anne id ex eo, quod, ut infra docebo, Cyprianum, Unizibirensis Byzacena, uti ex episcoporum Africae apud Ruinarium de persecutione Wandatica pag. 131, Notitia intelligitur, provinciae episcopum, gloriosis nostris 4976 Athleticis, quos una ab Hunnerico relegatos Acta edenda tradunt, accenseant, seu, ut clarius loquar, veluti unum e sanctis hisce Exsulibus commemorarent, fieri pariter haud potest? Victor Vitensis, quo certe in omnibus ad Sanctos nostros spectantibus, est standum, in dictis Actis num. 7 sic scribit : Aderat...

C ibi tunc (orthodoxis scilicet 4976 in exilium Hunnerici jussu abeuntibus gravissimasque hac occasione ærumnas in via patientibus) beatus pontifex Cyprianus, Unizibirensis episcopus, consolator egregius, qui singulos pio et paterno fovebat affectu non sine fluminibus currentium lacrymarum : paratus pro fratribus animam ponere et se ultroneum, si dimitteretur, talibus passionibus dare; qui totum, quod habuit, egentibus fratribus in illa tunc necessitate expendit : quærebat enim occasionem qualiter confessoribus sociaretur, ipse animo et virtute confessor. Qui postea per multos agones et squalores carceris ad exilium, quod desiderabat, cum exultatione perrexit.

cum Sanctis illis relegatus haud fuit,

10 Cyprianus itaque sanctis nostris Athleticis 4976, quos ab Hunnerico relegatos, Victor tradit, solatio et auxilio in itinere ad eremum, ad quam abducebantur, quam maxime fuit, iisque sese ærumnarum et exilii socium jungi ardentissime, ut idem Victor verbis jam datis testatur, desideravit; quare

uti vel idcirco una cum sanctis illis Exsulibus ac nominatim cum Felice, apud nos in Prætermisissis a XIV Januarii die, qua veluti tunc trucidatus in Historico Reusneri Diario perperam signatur, huc remisso, hodierna die (etsi interim, quamdamne hæc ob causam, an pro mero arbitrio fuerit ad Sanctos istos celebrandos electa, in obscuro sit) Adonis et Usuardi Martyrologiis jure merito exstat insertus, ita etiam simul, cum ipsamet Sanctorum in Martyrologiis antiquis seu classicis, qualia Adonis et Usuardi sunt, inscriptio pro cultu ecclesiastico habeatur, ab Ecclesia honoratur ut Sanctus. Verum Ado et Usuardus, nonnulla de 4976, quos memorant, Catholicis, ab Hunnerico in exilium pulsatis, in supra huc transcriptis horum elogii locuti, mox subdunt : Inter quos erant Cyprianus et Felix præcipui, Domini sacerdotes, sicque, quod et Baronius facit, Sanctis illis non modo, qui vere, ut Victor docet, ex eorum numero existit, Felicem, Abbiritanum seu, ut alias scribitur, Abiritanum aut etiam Abderitanum episcopum; verum etiam Cyprianum Unizibirensis, veluti qui pariter unus e beatis illis Exsulibus existit, accensent; id autem Victori Vitensi apertissime adversari videtur. Cum hic enim verbis proxime huc transcriptis Cyprianum non tunc, cum fortissimi illi, quos memorat, 4976 Pugiles in exilium proficiscerentur, sed postea dumtaxat exsulem factum esse, non obscure prodat, enimvero hisce illum haud accenset, imo contra, e sanctis illis Exsulibus non existit Cyprianum, manifeste insinuat.

11 Hinc ego, cum Cyprianum quidem merito ab Ecclesia una cum sanctis 4976 Athleticis, quos ab Hunnerico in exilium pulsos, Victor scribit, hodie honorari, habeam perspectum, et tamen veluti unum ex hisce Felicem tantum, non autem ob jam dicta Cyprianum etiam commemorari posse autem, a nobis hic de SS. Cypriano et Felice atisque quatuor millibus nongentis septuaginta quinque, non quatuor, partim martyribus, partim confessoribus agit, supra in titulo indicavi. Ceterum ut ad supra propositum ac a Cypriano. Unizibirensis episcopo, quem unum e 4976, de quibus in Actis Victor, Athleticis Ado et Usuardus itemque Baronius e dictis faciunt, repetitam difficultatem modo etiam respondeam, iis quidem, ut jam docui, a Victore Cyprianus haud accensetur, sanctusque hic episcopus non anno circiter 482, quo ex infra dicendis illi, sed anno, ut post docebo, 484 in exilium fuit conjectus; ast, cum equidem, uti vel hinc liquet, id haud diu, postquam numerosa illa Sanctorum turma in exilium pulsa fuisset, acciderit, eodem loco, quo de hac, de Cypriano etiam, non determinato, quo is exsul factus sit, tempore, Victor Vitensis loquatur, sanctum istum antistitem sub illa a scriptore isthoc comprehensum existimasse hincque Sanctis 4976 aut, ut Baronius habet, 4966, quos una ab Hunnerico relegatos Acta edenda narrant, Ado et Usuardus una cum Baronio, sic nihil sese, quod Victori adversaretur, facturos arbitrati, annumerasse queunt; ut enimvero ex eo, quod id re etiam ipsa fecerint, illos e Victore, quæ in elogii supra huc transcriptis narrant, non accepisse seu scriptore illo ad isthac litteris mandanda usos non esse, concludi pariter haud possit.

AUCTORE
C. B.

E

veluti unum ex iisdem commemorarent, contra-rium potest concludi.

F

AUCTORE
C. B.

§ II. Cujus conditionis et an promiscui
sexus orthodoxi 4976, quos Hunnericus simul relegavit, exstiterint, et quo
circiter anno hic princeps id fecerit.

Orthodoxi
4976 qui omnes,
mulieris
sexus
existente
inter eos
nemine,

Gloriosum Orthodoxorum 4976 agmen, quod ab Hunnerico in exsilium pulsum, Victor Vitensis in Actis infra edendis num. 1 refert, e promiscui sexus hominibus fuisse compositum, Limpenus noster ad diem vi Septembris in Historica de SS. Donatiano aliisque quinque in Africa episcopis Sylloge num. 10 insinuat; verum ei hac in re indubitanter assentiri haud queo. Femineo enim e sexu inter sanctos illos Exsules extitisse neminem, vero opinor similis, idque etiam Tillemontio tom. XVI Monumentorum Ecclesiasticorum pag. 548 est visum. Victor quidem de anu quadam, quæ fortissimo illo agmine in exsilium, quo jusserat Hunnericus proficiscente, eodem pariter in exsilium fuit profecta, sermonem in Actis edendis num. 3 et seq. instituit; verum mulier ista, uti ex horum contextu liquet, non Hunnerici jussu, sed sponte sua in exsilium secessit, quo nimirum parvulo nepoti suo, in exsilium ab Hunnerico abire jussu, adesset, ne is solus ab inimico inventus a via veritatis ad mortem abduceretur. Adhæc ex iis ipsis, quæ de anu illa ibidem Victor Vitensis scribit, nullam plane inter sanctos nostros 4976 Exsules extitisse mulierem, haud inepte, ut apparet, potest concludi. Istam enimvero mulierculam a sese aliisque, quod importuna videretur aut viris pro sexu jungi aut exercitui Christi sociari, id est, si recte Victoris mentem assequar, quod, mulier cum esset, sese et viris jungendo et exercitui Christi sociando importuna foret, fuisse increpitam, affirmat; cum autem, si sancto huic agmini mulieres alia fuissent admixtæ seu adjunctæ, muliercula, de qua hic nobis sermo, nullo plane modo, quod eidem sese junxisset, increpanda fuisse videatur, id enimvero, inter orthodoxos nostros Exsules 4976 femineæ, ut dixi, sexus extitisse neminem, argumento est.

verosimiliter
ad clerum,
ut hic, dif-
ficillitate,

C 13 Addi porro ad rem confirmandam potest, fortissimam illam Catholicorum turmam partim ex episcopis, presbyteris et diaconis, partim ex aliis, ut Victor num. 1 loquitur, Ecclesiæ membris fuisse compositam, hæcque, ut apparet, non laicos, sed inferioris ordinis clericos extitisse seu certe ad clerum qualicumque modo spectasse. Castellanus quidem contrarium, uti ex ejus verbis, num. 8 recitatis, nemo non colliget, existimavit; ast martyrologum istum, utut ab accuratione et ingenii acumine non raro a nobis laudatum, Victoris mentem ibidem esse assecutum, pro certo quis asserat? Id certe asserturus fuisse Tillemontius haud videtur; alia enim Ecclesiæ membra, e quibus orthodoxorum 4976 turmam, ab Hunnerico in exsilium pulsam, partim fuisse compositam, Victor Vitensis in Actis edendis num. 1 tradit, verosimiliter ecclesiasticos seu clericos extitisse ait. Nec, ut secus sentiat, movetur

ex eo, quod inter sanctos illos exsules infantuli quamplurimi, ut idem Victor in Actis edendis num. 3 docet, exstiterint: illos enim ecclesiarum lectores existere potuisse opinatur, neque vero immerito, uti e jam nunc dicendis liquescet. Apud Ruinarium in Persecutionis Wandalicæ Historiæ lib. v, num. 9 seu in Eugenii episcopi Carthaginensis inde acceptis Operisque nostri tom. 3 Julii insertis Actis num. 46 Victor Vitensis, de persecutione, ab Hunnerico in Catholicos post relegatos etiam ex his 4976 Pugiles, continuata, tractare pergens, sequentem loquitur in modum: Tunc etiam, Eugenio pastore jam in exsilio constituto, universus clerus ecclesiæ Carthaginensis cæde inediaque maceratur, fere quingenti vel amplius. Inter quos quamplurimi erant lectores infantuli, qui, gaudentes in Domino, procul exsilio crudeli trudentur.

D 14 Fuerunt itaque, uti ex hoc Victoris textu intelligitur, in ecclesia Carthaginensi infantuli, qui essent lectores seu potius, cum infantuli hujusmodi, uti apud nos in Commentario dictis S. Eugenii Carthaginensis episcopi Actis prævio num. 3 videre licet, adhiberi ad canendum in ecclesia essent soliti, cantores, hique, qui quamvis vocarentur lectores, haud tamen uti etiam apud nos loco proxime citato est videre, ordine ecclesiastico inter minores ordines acolythatum præcedente, initiati erant, a Victore verbis datis et clero Carthaginensi accensur et gravissima cum hoc passi in exsilio pulsi narrantur; uti autem in ecclesia Carthaginensi, ita etiam in aliis Africae ecclesiis infantuli hujusmodi, qui cum harum episcopis, presbyteris, diaconis aliisque membris ab Hunnerico fuerint in exsilio pulsi, existere potuerunt. Jam vero, cum sic habeat, ex eo certe, quod, ut Victor Vitensis loco citato ait, infantuli quamplurimi inter Orthodoxos 4976, ab Hunnerico relegatos, exstiterint, haudquaquam Tillemontius, ut alia ecclesiæ membra, et quibus horum turmam partim fuisse compositam, idem Victor docet, ecclesiasticos seu clericos non extitisse crederet, sunt movendus. Nec quid aliud, quo quis ad id credendum debeat moveri, occurrit; verum modo etiam, cur non tantum episcopi, presbyteri et diaconi, sed et alia illa Ecclesiæ membra, quibus illam Orthodoxorum turmam compositam partim fuisse, Victor tradit, ad clerum verosimiliter spectasse, seu cur omnes et singuli, qui e turma illa fuerunt ecclesiastici seu clerici extitisse credi non immerito queant, lectori ob oculos ponamus.

E 15 Victor Tununensis, vel, ut alii scribunt, Tunonensis seu Tunonensis in Africa episcopus, qui, quemadmodum Isidorus de Viris illustribus cap. xxxiii docet, medio circiter seculo vi floruit, in Chronico, prout id a Scaligero est editum, primo ad tertium Leonis Augusti consulatum, qui cum anno Christi 466 congruit, de Hunnerico, Wandalarum rege, sic scribit: Uguericus Vandalorum rex Ariano suscitatus furore, Catholicos per Africam plus patre persequitur; Christianorum ecclesias tollit, et Catholicos sacerdotes exilio mittit; ac deinde ad Zenonis Augusti tertium (de hoc enim ibidem is chronographus loquitur) consulatum, qui in annum Christi 479 incidit, de eodem crudelissimo Ariano principe sequentia adjungit: Hunnericus Vandalorum rex, persecutioni per totam

quæ in con-
trarium fa-
cit, soluta, e
duobus,

F

qui recitan-
tur, Victoris
Tunonensis
textibus

Africam

A Africam nimis insistens, Tibunnis, Macri et Nip-
pis aliisque eremi partibus Catholicos, jam non
tantum sacerdotes et cuncti ordinis clericos, sed
et monachos atque laicos, quatuor circiter millia
exsiliis durioribus relegat et confessores ac mar-
tyres facit confessoribusque linguas abscedit. Cum
Gensericus, Wandalorum rex, anno Christi 477, die
25 Januarii, ut Ruinartius Historiæ Persecutionis
Wandalicæ part. II, cap. VII, num. 1 post Norisium
recte docet, excesserit e vivis ac proin Hunnericus,
qui illi mox successit, dicto anno 477 ad 25 Janu-
arii diem profecto, primum regni sui annum fuerit
eorsus, certeque, uti ex Victore Vitensi liquet,
ante annum 481, quo circiter Eugenius, ut Cupe-
rus noster tom. III Julii in Commentario sancti
hujus Antistitis Actis prævio num. 17 et sequenti ex
eodem Ruinartio probat, ordinatus fuit Carthagi-
nensis episcopus, sævire in Orthodoxos haud inceperit,
Victorem Tunonensem, qui, quæ in duobus supra
huc transcriptis textibus refert, annis 406 et 479,
ut jam indicavi, innectit, temporum ordinem tur-
bare, seu veris, quibus, quæ ibidem narrat, evene-
re, annis non signare, fatendum sane est.

B merito colligendum
16 Verum, etsi sic habeat, ei tamen etiam tum,
dum nec cum Victore, cui subæqualis existit, nec
cum aliis scriptoribus antiquis pugnat, fidem omnem
in iis, quæ de argumento hic proposito scribit, dene-
gandam idcirco esse, nemo dixerit; quare, cum
certe, quæ in duobus textibus supra huc transcriptis
memorat, nec admodum diu ante ætatem ejus sint
gesta, nec cum Victore Vitensi aut aliis scriptoribus
antiquis fide pugnent, ea enimvero, si non ut certa,
merito saltem ut verosimilia sunt habenda. Sed ad
id, quod huc potissimum spectat, veniamus. E duobus
dictis textibus, totam ab Hunnerico, ut Victor
Vitensis docet, Orthodoxorum 4976 turmam ac
proin non tantum episcopos, presbyteros et diaconos,
sed et alia Ecclesiæ membra, e quibus hanc com-
positam partim fuisse, idem Victor tradit, ad cle-
rum spectasse seu omnes et singulos, qui e turma
illa fuerunt, ecclesiasticos seu clericos existisse, jure
merito colligendum apparet. Cum enim, postquam,
fuisse ab Hunnerico sacerdotes in exsilium missos,
in priori textu Victor Tunonensis dixit, in poste-
riori deinde, de eodem Ariano rege, Catholicorum
persecutionem per totam Africam supra modum ur-
gente, loquens: Jam non tantum sacerdotes et
cuncti ordinis clericos, sed et monachos atque
laicos, quatuor circiter millia, exsiliis durioribus
relegat, adjungat, ita sane, fuisse aliquando, cum
Hunnericus in solos sacerdotes et cuncti ordinis
clericos exsilio sæviret, non obscure indicat.

C ostenditur, spectantur,
17 Id porro, ut negari non potest, vel ante vel
post anni 484 primam Februarii diem, qua, quem-
admodum ex Victore Vitensi de Persecutione Wan-
dalica lib. II intelligitur, Catholicis Africanæ eccle-
siæ episcopi, fidei suæ rationem reddiduri seu de ea
cum Arianis disputaturi, Carthagine ex Hunnerici
præcepto adfuere, indubie evenerit; cumque certe
post mensem illum, utpote a quo Hunnericus, uti
cuique, Victorem Persecutionis Wandalicæ lib. 2,
num. ultimo maximeque lib. IV et V evolventi eva-
det perspicuum, non modo in sacerdotes aliosque in-
ferioris ordinis clericos, sed et, eo ipso etiam tem-
pore quatuor circiter, de quibus posterior Victoris

Tunonensis textus num. 15 datus, monachorum et
laicorum relegatis millibus, in omni conditionis,
ætatis ac sexus Orthodoxos exsilio aliisque penis
sæviret, evenisse haud queat, necesse est, ut ante
eundem anni 484 mensem Februarium evenisse di-
catur; jam vero, cum id, quod de Orthodoxorum
4976 turma, ab Hunnerico in exsilium missa, Vic-
tor Vitensis in Actis edendis num. 1 refert, indu-
bie, uti ex infra dicendis patescet, ante dictum anni
484 Februarium contigerit, nec tunc Hunnericus
quidquam, ab Orthodoxorum istorum relegatione di-
versum, quo in solos sacerdotes aliosque omni ordi-
nis clericos exsilio sæviret queat videri, gessisse
apud Victorem aut alios scriptores fide dignos lega-
tur, nihil superest, quam ut id, dum fortissimam
eamdem Athletarum orthodoxorum legionem in
exsilium misit, fecisse credatur, utque proinde, spe-
ctatis iis, quæ e supra huc transcriptis binis Victoris
Tunonensis textibus consecutaria sunt, non tantum
episcopi, presbyteri et diaconi, sed et alia ecclesiæ
membra, e quibus agmen istud partim fuisse com-
positum Victor Vitensis prodit, ad clerum verosimi-
liter spectarint, seu, quod eodem recidit, ecclesiastici
seu clerici exstiterint.

18 Modo tempus, quo circiter numerosa ista Pu-
gillum Catholicorum turma in exsilium fuerit ab
Hunnerico, pulsa determinemus. Victor Vitensis
persecutionis in Catholicos, ab Hunnerico motæ, ini-
tium ac varia incrementa accurate describit, liquet-
que ex ordine, quem in hisce memoriæ prodendis
servat, Orthodoxos 4976, in Actis edendis num. 1
memoratos, ab Hunnerico non prius, quam cum S.
Eugenius ordinatus fuisse Carthaginensis episcopus,
fuisse relegatos; quare, cum Eugenii in episcopum
Carthaginensem ordinatio anno circiter 481, uti a
Cupeo nostro probari jam supra monui, contigerit,
nec tamen statim tunc, sed, quemadmodum ex iis,
quæ idem Victor loco citato scribit, nemo non concludet,
aliquanto dumtaxat tempore post numerosum il-
lud Orthodoxorum agmen ab Hunnerico fuerit in
exsilium pulsum, id verosimillime non citius, quam
anno 482, acciderit, cumque Victor, gloriosorum
istorum Pugillum relegatione narrata, gravissimis-
que, quas hi, dum in exsilium abducerentur, in via
fuerit perpassi, ærumnis expositis, tum primum de
edicto, quo ab Hunnerico, acriora, ut loquitur, ad-
versus Ecclesiam Dei cogitante, Catholicis universæ
Africæ episcopi Carthaginem ad fidei suæ rationem
reddendam accessit fuisse, sermonem instituat, con-
sectarium est, ut, hic etiam spectato, quo certe stan-
dum, Victore, gloriosi nostri 4976 Pugiles, qui e
dictis verosimillime ante annum 482 ab Hunnerico
relegati haud fuere, hanc tamen sortem, priusquam
edictum illud daretur, indubie subierint; quare, ut
ipsum etiam, ante quem factum id sit, diem habea-
mus perspectum, in annum et diem, quo præfatum
edictum fuerit emissum, hic inquirendum.

19 Id, quod Victor Vitensis ex editione Rui-
nartii (hac enim ut accuratiore utor) lib. II, num.
13 integrum recitat, sub die decimotertio Kalen-
das Junias anno septimo regni Hunnerici datum
notatur; ut cum Hunnericus, prout supra docui,
anno 477 ad xxv Jannarii diem profecto regnare
inceperit, septimus regni ejus annus, die XIII Ka-
lendas Junias seu vigesima Maii die notatus, anno

AUCTORE
C. B.

E

fuere verosi-
millime non
ante annum
482, certe-
que, uti ex
Hunnerici
edicto,

F

haudqua-
quam, con-
tra, ac Chif-
fletio visum
est,

AUCTORE
C. B.

483 respondeat, utque proinde hoc ipso anno edictum, de quo hic nobis sermo, fuerit emissum; verum, cum edictum istud seu præceptum die XIII Kalendas Junias seu XX Maii die datum notetur, et tamen id die Ascensionis Domini, legato Zenonis imperatoris Regino presente, legendum in media ecclesia episcopo Eugenio ab Hunnerico fuisse directum, Victor loco proxime citato affirmet, Chiffletius hinc, edictum die Ascensionis Domini fuisse promulgatum erroremque in die, edicto subscripta, cubare ratus, in suis in Victorem Elucidationibus cap. XI sic observat: Ex die... promulgationis emendanda est dies edicto subscripta, XIII Kalendas Junias, hoc est, Maii mensis XX. Nam eo anno (Christi nempe 483) incidit Pascha in X Aprilis, Ascensio in XIX Maii. Quomodo ergo publice in ecclesia lectum est edictum XIX, si tantum postridie, nempe die Maii XX datum confectumque est? Putamus igitur, datum ipsa die Ascensionis, XIV Kalendas Junias vel certe biduo ante, hoc est, XVI Kalendas, ut numerus XIII pro XIV vel XVI irrepsit facili nota v in II transmutatione.

B
mendoso,
probatur,
ante anni
485 vicesi-
mam Maii
diem in exsi-
lium pulsi.

20 Ita ille; ast Victor non dicit, præceptum seu edictum publice in ecclesia lectum esse seu promulgatum die XIX mensis Maii seu die Ascensionis, sed eo tantum die, cum jam signatum confectumque esset, ad Eugenium episcopum fuisse directum; ut nempe postridie seu XIII Kalendas Junias, quo die, quod tunc promulgandum esset, signabatur, publice in media ecclesia legeretur. Ita fere ad annum 483, num. 9 Pagius in Criticis, et sane, ut mihi videtur, rectissime: quare, cum error in die, edicto seu præcepto subscripta, non cubet, est enimvero, cur id anno 483 ipsaque, qua datum apud Victorem notatur, XIII Kalendas Junias seu XX Maii die credatur emissum; cum autem, priusquam emitteretur, fuerint e dictis Pugiles nostri 4976 in exsilium pulsi, consecrarium sit, ut sortem hanc, qua, ut supra ostendi, verosimillime ante annum 482 pressi haud fuere, certo quidem ante anni 483 vicesimam Maii diem, verosimillime vero vel anno 482 vel sequenti ad XX Maii diem nondum propecto, subierint.

C

§ III. An S. Felix collationi Carthaginensi, anno 484 celebratæ, interfuerit.

Felix, qui,
quo relegatus
erat, vice in-
commodis
superstes
peruenit,

Esti S. Felix, Abbiritanus seu, ut alias scribitur, Abiritanus episcopus, cum in exsilium, quo ab Hunnerico erat damnatus, secedendum fuit, jam annos quadraginta quatuor, ut Victor in Actis num. 1 testatur, episcopi munere fuisset perfunctus, paralyticusque morbo, ut idem scriptor ibidem loquitur percussus, nec sentiret quicquam nec penitus loqueretur, valetudine adeo male affecta exstiteret, eum tamen ærumnis ac penis gravissimis, in itinere toleratis, non succubuisse, sed ad eremum, ad quam relegatus erat, pervenisse, in animum induco. Ea sedet sententia, quod, ut Victor ait, toto itinere, quod scilicet pergentibus in exsilium conficiendum

fuit, super Burdonem, id est, ut Cangius in Glosario interpretatur, mulum, fuerit portatus, idque, si, eo nondum confecto, in vita vel ex hujus incommodis vel ex morbo aut penis sibi inflictis occubisset, dici veritate salva potuisse haud videatur. Adhæc apud Ruinartium in Persecutionis Vandalicæ Historia a pag. 123 exstat ecclesiæ Africanæ, ut vocari solet, Notitia, haud diu admodum, ut passim creditur, post annum 482, quo circiter Felix reliquique, e 4976, de quibus hic, Orthodoxis, in exsilium, ut jam docui, pulsi fuere, conscripta; in hoc autem sacræ antiquitatis pretioso monumento seu Orthodoxorum, qui fidei suæ rationem reddiduri Carthagine Kalendis Februarii anno 484 ex Hunnerici præcepto adfuere, episcoporum Catalogo Felix Abbiritanus, verosimilliter a nostro, qui modico unius alteriusve literulæ discrimine Abiritanus seu Abbiritanus a Victore vocatur, haud diversus, inter proconsularis provinciæ præsules secundo loco recensetur: quare, cum sic ibidem veluti tum adhuc, cum Africæ episcopi, cum Arianis de fide disputari, Carthaginem anno 484 venerunt, in vivis superstes exhibeatur, id eum in itinere ad eremum, ad quam e dictis anno circiter 482 relegatus erat, non occubuisse, argumento etiam est.

22 Erit quidem hic forsitan, qui putet aut saltem suspicetur, Felici, in exsilium pulso ac porro in itinere ad eremum, ad quam relegatus erat, exstincto, alium ejusdem nominis antistitem fuisse susceptum, huncque in Africanæ ecclesiæ Notitia seu Orthodoxorum, qui cum Arianis disputaturi anno 484 Carthaginem venire, episcoporum Catalogo recenseri; verum cum ab anno 482, circa quem Orthodoxi 4976 ac proin etiam, qui horum unus fuit, Felix Abbiritanus episcopus, in exsilium ab Hunnerico pulsi fuere, usque ad annum 484, quo Catholici Africanæ ecclesiæ episcopi, fidei suæ rationem reddiduri seu cum Arianis disputaturi, Carthaginem Hunnerici jussu venerunt, persecutio in Catholicos, ab hoc principe Ariano mota, quam maxime, uti e Victore liquet, efferbuerit, Abbiritanus tum Felici episcopo suo, qui in itinere ad eremum, ad quam relegatus erat, occubisset, successorem suffecisse aliundeve acceptum substituisse, nec Hunnericum, ne id fieret, obstitisse, creditu apparet oppido difficile. Adhæc Victor Tunonensis supra laudatus, dum de Hunnerico, dumtaxat adhuc sacerdotes inferiorisque ordinis clericos, quod e supra dictis, dum ante anni 483 vicesimam Maii diem Orthodoxos 4976 in exsilium pelleret, fecisse est censendus, relegante, sermonem instituit, fuisse quoque tum ecclesias ab Ariano illo rege clausas, dilucide verbis, priori loco supra huc transcriptis, memorie prodit. Nec est, cur illi hæc in re fidem haud adhibeamus; cum enim ex Orthodoxis 4976, quos e dictis ante anni 483 vicesimam Maii diem in exsilium Hunnericus misit, aliqui certe, teste Victore, episcopi exstiterint, Regem illum, qui, quemadmodum Victor Vitensis lib. IV, num. 1 docet, post collationem Carthaginensem, anno 484 habitam, episcopis Catholicis, qui huic interfuerant, Carthagine adhuc existentibus nec nisi paulo post in exsilium pulsi, universæ Africæ ecclesias clausit, diocesum pariter, quarum episcopi ante anni 483 vicesimam Maii diem ac proin ante collationem

illam

D

E

nec, ut ex
hic adductis

F

A illam relegavit, claudi aedes sacras tum jussisse, vero apparet simillimum.

apparet, a Felice, in ecclesiae Africanae notitia,

23 Ast, quod certum etiam apparet quodque non minus ad institutum nostrum hic conducit, adjungo. Cum fortissimorum, quos simul Hunnericus in exsilium ante anni, ut dictum, 483 vigesimum Maii diem misit, Athletarum turma partim ex episcopis, partim e sacerdotibus diaconisque ac aliis, ut supra docui, inferioris ordinis clericis fuerit composita, hi certe ad dioeceses, quibus illi praerant, spectarint, enimvero quin tum fuerint illarum aedes sacrae aut certe non pauca ministris suis destituta, revocari non postest in dubium; cum autem sic habeat, dioecesiumque adeo, quarum episcopos ante anni 483 vigesimum Maii diem Hunnericus relegavit, plurimae aedes sacrae, si non clausae, ministris suis certe fuerint, agente Hunnerico, orbatæ, fuisse tum in Abbirritana, quæ harum una fuit, dioecesi successorem S. Felici, qui obiisset, turbatis adeo rebus, suffectum, in animum quis inducat? Felix itaque, in ecclesiae Africanae notitia secundo loco inter provinciae proconsularis antistites memoratus, nominis hujus alius, qui Felici nostro, ad eremum relegato ac in itinere ad hanc defuncto, fuerit suffectus, episcopus non est; sed hic ipse, qui, quamvis, dum ante anni 483 vigesimum Maii diem in exsilium pelleretur, valetudine, ut Victor docet, pessime affecta exstiterit, singulari tamen Dei miserentis beneficio usque ad annum 484, quo Catholici Africanae ecclesiae episcopi fidei cujus rationem reddiduri seu collationem de ea cum Arianis habituri, Carthaginem sese contulere, in vivis adhuc fuerit servatus sanitatque integræ vel saltem meliori restitutus.

etsi forsân in vocabulo Abaritanus

24 At vero, inquit forsân adhuc nonnemo, Ruinartius in dictum ecclesiae Africanae Notitiae locum, quo inter provinciae proconsularis episcopos Felix Abaritanus memoratur, in persecutionis Wandalicae Historia, pag. 218 sic scribit: Haud... improbabile est, Aboritanus hic in Notitia pro Abaritanus legendum esse. Habemus nempe Aboram urbem in Africa, quam ad proconsularem provinciam pertinuisse, certum est ex epistola synodica ejusdem provinciae episcoporum ad Paulum Constantinopolitanum episcopum, quæ lecta fuit in concilio Lateranensi contra Monothelitas sub sancto Martino, actione seu secretario 2. Huic enim subscripsit « Felix episcopus sanctae ecclesiae Aborensis » Præterea Carthaginensi collationi, anno 411 in Donatistarum causa habitæ, cognitione 1, cap. cxxxiii interfuit « Trisolius episcopus Aborensis » Catholicus; cum autem Aborensis seu Aboritana, quam hic memorat, episcopalis Africae urbs certe ab urbe, cui, qui a Victore in Actis edendis num. 1 memoratur, Felix episcopi munere praefuit, sit diversa, consecrarium est, ut et hic (neque enim urbidus binis, quarum quæque sede episcopali fuerit ornata, unum atque eundem episcopi munere tum praefuisse, quis dicat) a Felice, Notitiae Africanae, si in hac Aboritanus pro Abaritanus legi debeat, inscripto, sit diversus; verum, cum eadem fieri id si debeat, errorem in Notitiae vocabulo Abaritanus cubare, sit necesse, ut quid hic potius per vocabulum Aboritanus, quam per vocabulum, deductum a nomine urbis, cui Felix,

a Victore memoratus, episcopi munere praefuit, emendandus? Anne forsân, quod hoc magis, quam illud in modo, quo exaratur, a vocabulo Abaritanus discedat? Affirmando indubie respondebitur; ast an res vere sic habeat, dispiciamus.

AUCTORE C. B.

25 Abderitanus quidem ad urbem, cui Felix praefuit, designandam in Victoris per Chiffletium editione modicoque litterulae unius discrimine Abderitanus in ejusdem Victoris per Rhenanum, Surium et alios aliquot editionibus legitur; verum duo Victoris excusa exemplaria unumque Ms., in quibus Abirritanus signatur, Ruinartius hic in suis in Victorem Notis laudat, hisque tria alia ejusdem Victoris Mss. exemplaria, in quibus, ut ait, Abirritanus exaratur, adjungit; cum autem, ut idem Ruinartius ibidem mox subdit, duplex urbs Abbir, non Abder aut Abdir dicta, cujus utriusque episcopus collationi Cathaginensi, anno 411 in Donatistarum causa habitæ, interfuit, in Africa exstiterit, lectionem, qua Abbiritanus aut modico litterulae unius discrimine Abirritanus in Victore exaratur, quisque, ut opinor, pro genuina haud difficulter admittet. Jam vero cum sic habeat vocabulumque Abirritanus seu potius, quod huic in Mss. supra laudatis substituitur, Abirritanus in modo, quo scribitur, non magis a vocabulo Abaritanus, quam vocabulum Aboritanus discedat, enimvero, cur error, qui forsân in Notitiae vocabulo Abaritanus (neque enim ullam, a cujus id nomine deductum esse queat, urbem episcopalem in Africa apud antiquos scriptores invenio) vere cubat, per vocabulum Aboritanus potius, quam per vocabulum Abirritanus corrigendus sit, haud perspicio. Imo vero, cum nullus episcopus, nomine Felix, qui circa collationis Carthaginensis, anno 484 celebratae, tempus ecclesiae Aborensis seu Aboritanae praefuerit, apud scriptores fide dignos occurrat, Felicemque Abirritanum tum floruisse, e Victore Vitensi habeatur compertum, errorem illum per vocabulum Abirritanus potius, quam per vocabulum Aboritanus tollendum existimo.

mendosa, memorato,

E

26 Nec ipsemet Ruinartius opinioni huic meæ adversatur; etsi enim, supra citato Notitiae Africanae loco Aboritanus pro Abaritanus legendum, haud improbabile proxime huc transcriptis verbis pronuntiet, in suis tamen in Victorem Notis, Felicem a scriptore hoc in Actis edendis num. 1 laudatum, eum ipsum videri ait, qui in Notitia Africana inter proconsulares episcopos num. 2 Abaritanus dicitur; idque deinde in suis etiam in hanc Notis repetit. Rebus itaque, ut jam dixi, sic habentibus, laudati Ruinartii verba, num. proxime praegresso objecta, non sane, ut a Felice, qui in ecclesiae Africanae Notitia seu in Catholicorum, qui anno 484 Carthaginem, ut collationi cum Arianis ibidem tum habendæ, interessent, sese contulere, episcoporum Catalogo inter proconsularis provinciae episcopos secundo loco recensetur, diversum seu distinctum credamus Felicem a Victore in Actis edendis num. 1 memoratum, movere etiam non debent; verum anne et is Sanctus noster Carthaginem sese tum contulit collationique, Catholicos inter et Arianos habitæ interfuit? Felicem, Abirritanum episcopum, cum Hunnericus per edictum, anno, ut docui, 483 vigesima mensis Maii die emissum, universos Catholicos epi-

credendus est diversus

F

AUCTORE
C. B.

scopos, per totam Africam constitutos, Carthaginem, ut collationi, ibidem 1 Februarii die anni sequentis cum Arianis habenda, interessent, evocasset, ab exsilio, in quod ante anni 483 vigesimam Maii diem pulsus fuerat, Carthaginem rediisse, Limpenus in *Historica de SS. Donatiano, Præsidio aliisque quatuor Africanis præsulibus Sylloge, Operis nostri tom. II Septembris inserta, num. 15* affirmat; neque ei hac in re, utut forsitan apud multos, quod Felix, dum anno circiter 482 in exsiliu[m] pelleretur, valetudine, ut vidimus, pessime affecta extiterit, fidem facile haud inventura, vehementer refragari velim.

anno 484.
est forsitan
ab exsilio
tum rever-
sus,

B

27 Verum, etsi etiam, Felicem 484 ab exsilio rediisse, undequaque foret certissimum, huic tamen, illum anno isthoc prima Februarii die Carthagine adfuisse, collationique ibidem cum Arianis tum habitae praesentem sese stitisse, haud recte intuleris; meritone autem, an immerito, ita opinor, lectoris sit et jam nunc dicendis statuere. Africanæ ecclesiae Notitia, de qua jam supra, hunc apud Ruinarium praefert titulum: Incipiunt nomina episcoporum Catholicorum diversarum provinciarum, qui Carthagine ex praecocepto regali venerunt pro reddenda ratione fidei, die Kalend. Februarias, anno sexto regis Hunnerici. Mendose hic poni anno vi regis Hunnerici legendumque anno viii, palam est ex eo, quod, uti ex Victore Vitensi constat, Hunnericus die xx Maii anno regni sui septimo, Christi e supra dictis 483, collationem Carthagine Kalendis Februariis proxime futuris ac proin, cum Hunnericus, ut supra docui, anno Christi 477 die xxv Januarii regnare inceperit, anno regni sui viii, Christi 484, celebrandam indixerit. Porro, cum episcopi, qui collationi Carthaginensi interfuerunt, non ipsamet, qua hanc celebrandam Hunnericus statuerat, 1 Februarii die, sed jam tum, cum haec appropinquaret, Carthaginem ut Victor Vitensis lib. II num. 18, dilucide docet, advenerint, in Notitiae titulo proxime huc transcripto verbum venerunt adhiberi pro verbo adfuerunt, apparet indubitatum.

collationi
Carthagi-
nensi

C

28 Jam vero, cum haec sic habeant, sane titulo isto, episcopus catholicos, quorum deinde nomina Catalogus, ei subjectus, exhibet, Carthagine pro reddenda fidei suae ratione ex Hunnerici praecocepto die 1 Februarii anno 484 adfuisse, non obscure indicatur; verum, etsi ita sit, id tamen nec ad episcopos illos omnes et singulos, nec ad Felicem, quem Catalogus mox dictus inter proconsularis provinciae episcopos secundo loco recenset, recte extenderis. Etenim Notitiae auctor post titulum istum seu potius ob mox dicenda tituli partem, qua, ut jam monui, episcopi, in Catalogo subjecto memorati, Carthagine pro reddenda fidei suae ratione ex Hunnerici praecocepto die 1 Februarii anno 484 adfuisse indicantur, extemplo, paucis dumtaxat, quibus sese ab episcoporum provinciae proconsularis nominibus ordiri declarat, interjectis verbis, subjungit vel qui in exsiliu[m] missi sunt; cum sic autem titulus integer, quem subnexo episcoporum Catalogo aut certe hujus parti, quae provinciae proconsularis episcopus completitur, praemittit, non solis verbis numero proxime praegresso huc transcriptis, sed disjunctiva, qua episcopi, in Catalogo subjecto signati, vel Carthagine

pro reddenda fidei suae ratione die 1 Februarii anno 484 adfuisse, vel in exsiliu[m] missi esse indicantur, propositione constet, ita sane, ex episcopis illis aliquos saltem relegatos fuisse seu exsilio, in quod pulsati erant, praepeditos Carthagine tum non adfuisse collationique adeo ibidem habitae, haud adstitisse, non obscure prodit. Ita autumo, quod, dum episcopos, quorum nomina recenset, Carthagine 1 Februarii die anno 484 adfuisse vel in exsiliu[m] missos esse, sub disjunctio[n]e innuit, ita certe non magis hosce omnes et singulos Carthagine adfuisse, quam eosdem omnes et singulos in exsiliu[m] pulsos esse, significare, ut consideranti patecet, intendat.

29 Verum quinam sunt episcopi, quos exsilio, in quod pulsati erant, praepeditos, die 1 Februarii anno 484 Carthagine non adfuisse, Notitiae jam saepius laudatae auctor in titulo praefato prodit? Esse illos ipsos, quorum deinde nominibus in subjecto episcoporum Africae catalogo vocem exsiliu[m] vel in exsiliu[m] adscribit, mihi sane, si non certum, vero saltem vel ex eo apparet simillimum, quod, quamvis quidem plurimos, imo, si unum forte ob infra dicenda exceperis, universos Catholicos Africae episcopos, qui Collationi Carthaginensi adfuerunt ac in fide manserunt constantes, in exsiliu[m] post illum cum Arianis congressum pulsos fuisse, ex Victore Vitensi sit certum, nulli tamen, qui ex horum numero exstitisse certo sciatur, ac ne ipsi quidem Cypriano, Unizibrensi episcopo, quem tamen collationi Carthaginensi indubie adstitisse, exsilioque post hanc fuisse mulctatum, ex infra dicendis intelliges, vocem hanc exsiliu[m] vel in exsiliu[m] adscribat, etsi interim Praesidium, Sufetulensem in provincia Byzacena episcopum, qui certo, uti apud nos tom. II Septembris in historica de hoc aliisque quinque Africanis praesulibus Sylloge num. 14 et sequenti est videre, uno circiter ante collationem Carthaginensem mense in exsiliu[m] co[n]jectus, hocque adeo, ne congressui isti interesset, praepeditus fuit, diserte apud Ruinarium de Persecutione Vandalica pag. 130 vocibus in exsiliu[m] distinguat.

30 Jam vero, cum S. Felicis nomini vocem exsiliu[m] Notitiae auctor in laudato Catalogo pariter adscribat, consecrarium e dictis est, ut is ex episcopis, quos, exsilio, in quod pulsati erant, praepeditos, Carthagine die 1 Februarii anno 484 non adfuisse collationique adeo ibidem tunc habitae non adstitisse, in titulo supra memorato indicat, verosimillime extiterit, utque proinde, etsi quidem post collationis illius indictionem, die xx Maii anno 483 e supra dictis factam, ab exsilio, in quod, ut ante docui, ante illum anni hujus diem pulsus fuerat, Carthaginem, ut Hunnerici praecoceptum ferebat, fuerit forsitan, si quomodo modo per valetudinem licuit, reversus, inde tamen, ne dictae collationi interesset, in exsiliu[m] iterum, priusquam haec celebraretur, secedere, non secus ac Donatianus (de hoc aliisque quinque Africanis praesulibus Operis nostri tom. II Septembris jam saepius laudatum videsis) episcopus confessor, Hunnerici jussu verosimillime fuerit compulsus. Sed hac de re, quae ad solum S. Felicem spectat, jam satis; alia modo, quae tam de hoc, quam de reliquis e sanctorum nostrorum 4976 Exsiliu[m] turma Athletis itemque de Cypriano, hisce, ut dictum

D

interfuisse

E

haud vide-
tur.

F

ctum

A ctum, veluti exsilii socio, non accensendo, commemoranda expeditamus.

§ IV. An Cyprianus et Felix reliquique una cum hoc ab Hunnerico relegati pro martyribus sint habendi et an a Sanctis, quos Græci die vii Decembris celebrant, distinguantur.

Cyprianus et Felix Exsulique 4976 reliqui quorum alii pro martyribus,

Quo tempore gloriosum 4976 Orthodoxorum agmen relegatum ab Hunnerico fuit, eodem fere etiam plurimi ex hoc ad Superos migrarunt, utpote tunc, dum mox a sententia, quæ exsilio ab Ariano isto rege erant damnati, ad locum, hac assignatum, a Mauris ducebantur, immanissimæ, qua abs hisce Wandalorum jussu excruciantur, sævitæ succumbentes, e vivis sublatis, ut Victor in Actis edendis num. 10 docet. Audi, qui ibidem, Catholicorum, qui in exsilium abducebantur, multitudinem, gravissimis, quas in via erat perpessa, ærumnis propemodum jam confectam, ad currendum etiam, quo ad locum, stationi destinatum, sat cito veniretur, fuisse compulsam, senesque et alios, lassitudine deficientes, hastilium cuspidibus, ut eo adigerentur, tundi tunc cæpisse, præfatus, mox loquatur: Post vero, inquit, imperatum est Mauris, ut eos, qui ambulare non poterant, ligatis pedibus, velut cadavera animalium mortuorum, traherent per dura et aspera lapidum loca; ubi primo vestimenta, postea membra singula carpebantur. Quibus per gladios acutos petrarum huic caput conterebatur, alii latera findebantur, et ita inter trahentium manus spiritum exhalabant. Quorum numerum nequaquam valuimus colligere, multitudina coercente: exaltatur tamen per totum aggerem publicum vilis sepultura Sanctorum, loquentibus tumulis. Ita scriptor ille, fide enimvero, ut supra probatum, longe dignissimus, eumque hoc loco Ado, ipsismet etiam ejus verbis propemodum usus, sub elogii, num. 1 huc transcripti, finem accuratissime expressit. Nec tantum, quod dixi, seu eodem fere tempore, quo Orthodoxorum nostrorum 4976 relegatio, verosimillime e dictis vel anno 482 vel sequentis initio facta, locum obtinuit, plurimos ex illis ad Dominum migrasse, verum etiam hosce, utpote non modo coram fidei Catholicæ hostibus palam hanc confessos, sed et, quod ad stricti nominis martyrium requiritur, supplicii seu pœnis, pro eadem toleratis, immortuos, pro veris ac genuinis martyribus habendos, e mox huc transcriptis Victoris verbis, uti hæc consideranti patescet, habetur compertum.

alii ac nominatum Felix ob rationes,

32 Verum an reliqui e fortissimis istis Exsulis ac cumprimis solus ex hisce nominatenus notus Felix, qui ærumnis, in via toleratis, superstites ad exsilii sui locum pervenere, pro martyribus pariter habendi? Glorioso Martyris titulo non donandum seu martyrio vitam non fuisse Felicem, mihi sane, si non certum, vero saltem ob jam nunc dicenda ap-

paret simillimum. Cum in hunc Sanctum nostrum, si ab exsilio forsan, in quod e dictis ante anni 483 vigesimam Maii diem pulsus fuerat, Carthaginem, ut collationi, ibidem prima Februarii die anno 484 celebrandæ interesset, fuerit reversus, exsilio dumtaxat, uti quisque e supra allegatis certe colliget, ante collationem istam secundo fuerit sævitum, martyrio eum tunc fuisse affectum, nemo certe dixerit. Ast anne id pariter post eandem collationem haud factum? Etiamsi ecclesiarum Africanarum Notitiæ auctor inter episcopos, a sese in hac memoratos, Felicem ab ipso etiam initio recenseat, in sine tamen, dum illorum omnium præsulum, qui, ut, quod res est, dicam, Africanis ecclesiis collationis Carthaginensis præfatae tempore seu proxime vel ante vel post hanc præfuere, summam subducit ac quotum ex iisdem Præsulibus perierint, quot fugerint ac quot denique relegati fuerint, enumerat, unum dumtaxat, qui ex illis omnibus Antistitibus martyrio fuerit affectus, in computum adducit; cum hunc autem non alium, quam Lætum, Neptensem seu Neptitanum episcopum, in Opus nostrum ad vi Septembris diem jam illatum, eruditi omnes existiment, id enimvero Felicem, qui e dictis martyrio ante collationem Carthaginensem affectus haud fuit, hanc pariter sortem haud diu post eandem collationem seu anno, quo celebrata hæc fuit, 484 adhuc currente, haud subisse, argumento est invicto.

33 Ibidem quidem idem Notitiæ auctor inter præfatos episcopos unum etiam dumtaxat, qui confessor exstiterit seu qui tum fidem quidem sit confessus, mortem tamen pro hac non obierit, recenset; verum relegatos numero 348 computat, hocque ipso hosce omnes, utpote quos vel sic fidem Catholicam coram Arianis professos exsiliumque ut minimum pro hac passos innuat, confessores facit; ut proinde, etsi quidem unum dumtaxat, quem verosimillime idcirco, quod, quamvis quidem fidem orthodoxam confessus pœnasque etiam pro hac fuisset perpessus, exsilio tamen mulctatus haud esset, relegatis accensere haud potuerit, confessoris titulo distinguat, re tamen ipsa non unum, sed plurimos, imo tot, quot tum, relegatos fuisse innuit, confessores numerare sit censendus; cum Felix autem e relegatis istis indubie exstiterit, cum ego, cum nec postea, uti infra docebo, pro fide mortem subierit, pro confessore, non pro martyre, habendum, ob omnia de hoc argumento jam allegata opinor. Ad alios modo e glorioso Exsulum nostrorum 4976 turma Athletas, qui non secus ac Felix, ærumnis, in itinere ad exsilium toleratis, superstites, ad eremum, ad quam e dictis ante anni 483 vigesimam Maii diem relegati erant, pervenere, sermonem converto. Uti e Sanctis, persecutionem pro Christo passis, illi, qui sanctum ejus nomen seu fidem palam confessi, tormentis etiam, pro hac toleratis, sunt immortui, pro martyribus; ita ex iisdem Sanctis illi, qui fidem quidem palam confessi, tormentis tamen pro hac toleratis immortui non sunt, pro confessoribus solent haberi; quare, uti e gloriosa, quam Victor atque ex hoc hagiologi supra laudati memorant, Orthodoxorum 4976 turma illi, qui fidem Catholicam coram Arianis professi ac idcirco in exsilium ab Hunnerico pulsî, ærumnis etiam ac pœnis, pro illa in itinere ad hoc toleratis,

AUCTORE
C. B.

E

F

sunt

AUCTORE
C. B.

sunt immortui, merito certe, ut jam supra docui, pro stricti nominis martyribus, ita etiam, de quibus hic modo, ex eadem turba illi, qui, quamquam quidem fidem Catholicam palam professi ac idcirco in exsilium pulsati fuerint, ærumnis tamen ac pœnis, pro illa in itinere ad hoc toleratis, immortui non sunt, pro confessoribus, etsi interim, quod equidem in exsilio, in quod pro fide pulsati erant, obierint, martyres etiam quadantenus dici queant, pari jure sunt habendi.

tempore inter-
rim, quo ob-
ierint, exi-
stente in-
certo,

34 At vero, inquit, Victor Vitensis in Actis edendis num. 11 de postremis hisce sanctis nostris Exsulibus, qui ad eremum, ad quam relegati erant, ærumnis, in via ad hanc toleratis, superstites pervenere, sic loquitur: Reliqui habiliores ad solitudinis loca perveniunt, in quibus collocati hordeum ad vescendum ut jumenta accipiunt. Ubi etiam venenatorum animalium atque scorpionum tanta esse dicitur multitudo, ut ignorantibus incredibilis videatur, quæ solo flatu etiam procul positos veneni virus infundit. Ab scorpione enim percussus nullum dicunt aliquando evasisse.

B

Quorum feritas virulenta usque ad præsens tempus, Christo defendente, nullum Servorum ejus nocuisse docetur; hisce autem verbis, si non omnes sanctos illos Exsules, plures saltem ex his in vivis, dum hæc scriberet, ac proin anno, quo, ut supra docui, id fecit, 487 existisse adhuc superstites, non obscure indicat. Fateor, sic habet, diuque etiam post annum illum non paucos ex iisdem sanctis Exsulibus vitam protaxisse, verosimillimum apparet, nec scio, an idem de Cypriano Unizibirensi, anno, ut infra docebo, 484 in exsilium pulso, dicendum non sit; etsi autem Felix Abirritanus, dum in exsilio ante anni 483 vigesimam Maii diem pellere-^{at}, ætate admodum protracta valetudineque pessime affecta, ut supra vidimus, exstiterit, an tamen et hic ultra dictum annum 487 vitam haud produxerit determinando non sum: ut, cum hæc sic habeant, tempus sane, tam quo S. Cyprianus, quam quo S. Felix aliique et sanctis nostris Exsulibus, qui cum eo ad eremum, ad quam relegati fuerant, pervenerunt, excesserint e vivis, sit plane incertum; verum, etsi id ita sit, hosce tamen omnes, si paucos forsitan e postremo memoratis, qui haud diu, postquam ad eremum, ad quam relegati erant fuissent perducti, obierint, excipias, post annum circiter 482 vitam hanc mortalem cum immortalitate commutasse, apparet e jam supra dictis indubitatum; cum autem sic habeat ac præterea ex eo, quod, quamvis quidem sancti nostri Exsules, qui in itinere ad exsilii sui locum occubuerunt, verosimillime non ante annum 482 certeque ante anni 483 vigesimam Maii diem, uti e supra allegatis liquet, ad Dominum migrarint, re tamen ipsa vel paulo ante annum 482 vel anni 483 initio felicem hanc sortem adepti forsitan sint, consecrarium fit, ut sive paulo ante 482 sive hoc ipso anno aut initio id acciderit, non inepte tamen illi dici queant anno circiter 482 e vivis sublatis, hinc ego supra in margine anno circiter 482 et post adscripsi, ita scilicet indicans, e sanctis nostris 4976 Exsulibus eos, qui in itinere ad exsilii sui locum occubuerunt, circa annum 482, alios vero juxta ac Cyprianum paulo se-

C

rius seu post tempus, quo illi, ad Dominum migrasse.

35 Verum, ut modo ad id, unde digressus sum, redeam, etsi e sanctis nostris 4976 Exsulibus illi, qui in via ad exsilii sui locum non occubuerunt, aut certe plurimi ex his non nisi post annum circiter 482 obierint, imo vero vitam etiam, ut dictum, ultra annum 487 protaxerint, non est tamen, cur hinc, eos violenta tandem nece e vivis pro fide fuisse sublatis, ac proin pro confessoribus non habendos, quis suspicetur. Hunnericus enim, quem in Sanctos illos, anno circiter 482 a sese relegatos, eadem etiam postea sævisse, ab omni veritatis specie abhorret, anno 484, nondum elapso, e vivis, cum jam a persequendis Catholicis destitisset, sublatus, Guntabundum, qui hisce favit, successorem est nactus; etsi autem Trassamundus, qui huic in Wandalarum regnum anno 496 successit, persecutionem in Orthodoxos instauravit, nihil tamen, quod vel uni ex iisdem Sanctis necem sub principe illo vel post, si qui forsitan ex illis tum adhuc exstiterint in vivis, fuisse illatam, suadere utcumque sit natum, invenire usquam quivi.

Quantumcumque ergo ultra annum seu 482, seu 484 aut etiam 487 isti Sancti nostri vitam protaxerint, non est sane, cur idcirco vel in dubium, an pro confessoribus tantum sint habendi, revocandum putetur. Ast vero, inquit, universos nostros 4976 Exsules indiscriminatum modo Martyres, modo Confessores Victor Vitensis in Actis edendis appellat. Fateor, sic habet, moxque ad objectionem hanc responsurus sum, cum primum, martyre, an confessor, qui, ut supra ostendi, cum numero illo Orthodoxorum agmine relegatus haud fuit, Cyprianus, Unizibirensis episcopus, exstiterit, hic etiam edixero. Hic, qui illis, in exsilio anno circiter e dictis 482 proficiscentibus, auxilio et solatio quam maxime fuit, postea et ipse, ut Victor in Actis edendis num. 7 docet, per multos agones et squa-
lores carceris ad exsilium... cum exsultatione, jubente scilicet Hunnerico, perrexit; cum autem in sæpe jam laudata ecclesiæ Africanæ Notitia seu in Catholicorum, qui anno 484 Carthaginem, quo collationi prima Februarii die ibidem tunc cum Ariano habenda, interesset, Hunnerici jussu venerunt, episcoporum Catalogo apud Ruinartium de Persecutione Wandalica pag. 131 recensentur, nec tamen vox exsilium seu in exsilium, prout episcopi, qui, exsilio, in quod pulsati erant, præpediti, collationi isti haud adfuerunt, in eodem Catalogo, ut supra docui, signantur, nomini ejus ibidem haud adscribatur, consecrarium est, ut eidem collationi, a qua eum abfuisse nihil etiam aliud suadet, interfuerit; cum autem collatio ista, ante quam certe, uti e dictis consequitur, relegatus haud fuit, anno 484 fuerit celebrata, consecrarium ulterius fit, ut eo ipso anno, utpote quo Hunnericus, qui Cyprianum relegavit, obierit, fuerit hic ab illo in exsilio pulsus.

36 Jam vero, cum sic habeat ac eodem fere modo, quo, post Hunnerici obitum in Sanctos, numero proxime prægresso memoratos, nec eis pro fide illata sævitum haud fuisse, ibidem ostendi, tum pariter sic in Cyprianum sævitum haud fuisse, queat probari, hunc ego non secus atque illos, non martyribus, sed confessoribus dumtaxat accenseri

D

pro confesso-
ribus qualis
etiam Cypri-
anus fuit,

E

F

receptiori lo-
quendi modo
sunt ha-
bendi,

debere,

A *debere, existimo. Quod modo ad difficultatem, e Victore mox propositam, spectat. hic quidem, ut objectum, universos nostros 4976 Catholicos Athletas, ab Hunnerico relegatos, indiscriminatim modo Martyres, modo Confessores appellat; verum quid tum? Ita is sanctus scriptor morem, quo e Sanctis, persecutionem pro fide passis, tam qui erant, quam qui non erant tormentis, pro hac toleratis, immortui, indiscriminatim modo Martyres, modo Confessores, quod illis ambæ hæ nomenclationes, quarum altera a verbo Latino confiteri, altera a verbo Græco μαρτυρεῖν, Latine testari, deducitur, pari fere jure competerent, nuncupati olim subinde etiam fuere, indubie fuerit secutus; idque etiam Ado et Usuardus, horumque exemplo Baronius, si in supra huc transcriptis Sanctorum nostrorum elogiis, hosce omnes et singulos existisse confessores et martyres, significare intenderint, fecisse sunt censendi, uti etiam Romani Parvi auctor, qui eos omnes Confessorum titulo in annuntiatione num. 1 data distinguit; verum e Sanctis, persecutionem pro fide passis, ii dumtaxat, qui tormentis, pro hac toleratis, sunt immortui, Martyres, alii vero, qui tormentis, pro ea toleratis, immortui non sunt, Confessores strictiori ac receptori loquendi modo solent vocari; hoc autem spectato, enimvero Sancti nostri nec omnes pro martyribus, nec omnes pro confessoribus sunt habendi. Hinc ego, receptiorem illum loquendi modum sequendum ratus, gloriosum horum agmen partim e confessoribus, partim e martyribus constare, supra etiam in titulo, Commentario huic præfixo, indicavi.*

B *37 Ceterum, priusquam Commentario huic finem imponam, Baronium modo adhuc tantisper convenio. Hic, Sanctos nostros seu Catholicos, quibus, ut dictum, Cyprianum accenset, 4976 aut, ut ipse notat, 4966, ab Hunnerico in exsilium simul pulsos, cum martyribus, seu venerabilibus viris, a Justiniano imperatore in constitutione de officio præfecti prætorio Africæ lib. 1 codicis Justinianæ tit. 7 memoratis Sirlletianoque Græcorum Menologio ad diem VII Decembris insertis, esse eosdem, in hodiernis suis in Martyrologium Romanum Annotationibus insinuat; ast id esse a vero alienum, vel ex eo liquet, quod, quemadmodum ipsemet Justinianus ac dicti Græcorum Menologii auctor ibidem declarat, inter venerabiles illos viros seu martyres nonnulli, qui linguam sibi habuere præcisam et tamen post hoc supplicium insigni plane miraculo distincte et articulate absque lingua fuere locuti, existierint, quodque id pænæ genus, quod e Martyribus sexagenos subiisse, laudatus Menologii Græcorum auctor ait, vel Cypriano vel ulli e Catholicis, ab Hunnerico simul relegatis, nedum horum sexagenis seu certe nonnullis fuisse inflictum, Victor Vitensis lib. II, ubi de iis agit, haud affirmet. Nec est, quod a Victore, qui multa subinde a sese ommissa, ipsemet fatetur, hic pariter id esse ommissum, reponas; cum enim hic scriptor, quidquid numerosa illa Exsulum turma pro fide est perpassa, enucleate, non ommissis qualibuscumque levioris etiam momenti adjunctis, in Actis edendis exponat, ac de Cypriano etiam loquens, eum post multos agones et squallores carceris in exsilium cum exsultatione perrexisse scribat, quis,*

C *quæso, si Cypriano sexagenisve aut certe e dicta Exsulum turma nonnullis linguæ, miraculo etiam, quo deinde articulate absque lingua fuissent locuti, subsecuto, Hunnerici jussu fuissent excisæ, prætermisurum id fuisse Victorem, in animum inducat? 38 Nemo sane, quantum opinor, qui scriptorem istum et omnia, quæ tam ad sanctos illos Exsules, quam ad S. Cyprianum spectant, apprime habuisse perspecta, et ita etiam, quod de nonnullis, Typastanzæ urbis civibus, pænâ illa, quod divina mysteria Catholico more celebrassent, post Carthaginensem, uti e Victore intelligitur, anni 484 collationem ac proin diu post Sanctorum nostrorum 4976 relegationem, anno circiter, ut docui, 482 innectendam, multatis, exploratum habebat, lib. V, num. 6 commemorare non ommissis, considerarit. Quapropter, cum inter Sanctos nostros, uti e jam dictis nemo non eruet, haudquaquam aliquot, quibus linguæ fuerint excisæ, existierint, idque supplicii genus, ut jam dictum, nonnulli e venerabilibus viris seu martyribus, a Justiniano et Menologii Sirlletiani auctore memoratis subierint, enimvero vel hinc abs hisce illos esse diversos, indubitatum evadit; sed rem aliter adhuc juverit speciatim quantum ad martyres, Menologio Sirlletiano ad VII Decembris diem inscriptos, probasse. Orthodoxos, ab Hunnerico simul in exsilium pulsos, numero existisse 4976, ex Victore constat, martyresque, a sese memoratos, ad trecentos aut certe ad 362 contrahit Menologii laudati auctor, cumque præterea majorem horum partem gladio, quo mortis genere vel Cyprianum vel ex Orthodoxis illis quemquam fuisse vitam, nihil omnino suadet, martyrium consummasse affirmet, fit etiam vel hinc, ut a Menologii Sirlletiani martyribus Sanctos nostros distingui, extra omnem controversiam positum debeat videri. Reponi quidem adhuc potest, trecentos aut etiam 362 a Græcis in Menologio Sirlletiano ad VII Decembris diem memoratos martyres, nisi cum Sanctis nostris iidem aut saltem sub hisce comprehendi sint censendi, in sacris Latinorum Fastis nusquam signari, verum quid tum? Plures adhuc alii tam martyres quam confessores, qui in sacris Latinorum Fastis nusquam comparent, in Menologio Sirlletiano aliisque Græcorum hagiologiis inveniuntur.*

F *39 Adhæc, cum orthodoxi religiosique viri, quibus Hunnerici jussu lingua fuit præcisâ, diu adhuc post id supplicium, uti e Justiniani constitutione supra laudata, Victore Tunonensi ad tertium Zenonis Augusti consulatum jam ante citatum, Anea Gazensi, qui, Zenone imperatore, comite Marcellino, qui, Justiniano nondum etiam imperii habenas adeptus, floruit, ac denique ex Procopio, sexti itidem seculi scriptore, docemur, in vivis manserint superstites, hinc forsân, an religiosi illi viri ad obitum usque in vitæ et morum sanctitate perseverarint, revocatum fuerit in dubium, maxime cum a mox laudato Procopio, qui de viris illis lib. I de Bello Wandalico loquens, eosdem a se Constantinopoli visos testatur, duo ex iis in peccatum carnis prolapsi tumque statim sibi collata absque lingua loquendi facultate orhati fuisse narrentur. Quid si ergo idcirco Romani Parvi auctor religiosos viros seu orthodoxos, Hunnerici jussu lingua mulctatos, quos Græci ad VII Decem-*

quæso, si Cypriano sexagenisve aut certe e dicta Exsulum turma nonnullis linguæ, miraculo etiam, quo deinde articulate absque lingua fuissent locuti, subsecuto, Hunnerici jussu fuissent excisæ, prætermisurum id fuisse Victorem, in animum inducat?

38 Nemo sane, quantum opinor, qui scriptorem istum et omnia, quæ tam ad sanctos illos Exsules, quam ad S. Cyprianum spectant, apprime habuisse perspecta, et ita etiam, quod de nonnullis, Typastanzæ urbis civibus, pænâ illa, quod divina mysteria Catholico more celebrassent, post Carthaginensem, uti e Victore intelligitur, anni 484 collationem ac proin diu post Sanctorum nostrorum 4976 relegationem, anno circiter, ut docui, 482 innectendam, multatis, exploratum habebat, lib. V, num. 6 commemorare non ommissis, considerarit. Quapropter, cum inter Sanctos nostros, uti e jam dictis nemo non eruet, haudquaquam aliquot, quibus linguæ fuerint excisæ, existierint, idque supplicii genus, ut jam dictum, nonnulli e venerabilibus viris seu martyribus, a Justiniano et Menologii Sirlletiani auctore memoratis subierint, enimvero vel hinc abs hisce illos esse diversos, indubitatum evadit; sed rem aliter adhuc juverit speciatim quantum ad martyres, Menologio Sirlletiano ad VII Decembris diem inscriptos, probasse. Orthodoxos, ab Hunnerico simul in exsilium pulsos, numero existisse 4976, ex Victore constat, martyresque, a sese memoratos, ad trecentos aut certe ad 362 contrahit Menologii laudati auctor, cumque præterea majorem horum partem gladio, quo mortis genere vel Cyprianum vel ex Orthodoxis illis quemquam fuisse vitam, nihil omnino suadet, martyrium consummasse affirmet, fit etiam vel hinc, ut a Menologii Sirlletiani martyribus Sanctos nostros distingui, extra omnem controversiam positum debeat videri. Reponi quidem adhuc potest, trecentos aut etiam 362 a Græcis in Menologio Sirlletiano ad VII Decembris diem memoratos martyres, nisi cum Sanctis nostris iidem aut saltem sub hisce comprehendi sint censendi, in sacris Latinorum Fastis nusquam signari, verum quid tum? Plures adhuc alii tam martyres quam confessores, qui in sacris Latinorum Fastis nusquam comparent, in Menologio Sirlletiano aliisque Græcorum hagiologiis inveniuntur.

39 Adhæc, cum orthodoxi religiosique viri, quibus Hunnerici jussu lingua fuit præcisâ, diu adhuc post id supplicium, uti e Justiniani constitutione supra laudata, Victore Tunonensi ad tertium Zenonis Augusti consulatum jam ante citatum, Anea Gazensi, qui, Zenone imperatore, comite Marcellino, qui, Justiniano nondum etiam imperii habenas adeptus, floruit, ac denique ex Procopio, sexti itidem seculi scriptore, docemur, in vivis manserint superstites, hinc forsân, an religiosi illi viri ad obitum usque in vitæ et morum sanctitate perseverarint, revocatum fuerit in dubium, maxime cum a mox laudato Procopio, qui de viris illis lib. I de Bello Wandalico loquens, eosdem a se Constantinopoli visos testatur, duo ex iis in peccatum carnis prolapsi tumque statim sibi collata absque lingua loquendi facultate orhati fuisse narrentur. Quid si ergo idcirco Romani Parvi auctor religiosos viros seu orthodoxos, Hunnerici jussu lingua mulctatos, quos Græci ad VII Decem-

AUCTORE C. B.

a Sanctis hic memoratis, quos die VII Decembris

E

F

Græci colunt, sunt distincti.

bris

indubie una cum Cypriano, contra ac Baronius censuit,

AUCTORE
C. B.

bris diem celebrant ac forsam jam tum, cum martyrologus ille floreret, celebrarunt, in Martyrologium a se contextum haud intulerit, hancque deinde ea in re Ado aliique recentiores Fastorum Latinorum conditores sint secuti? Enimvero re etiam ipsa id factum, a veritatis specie neququam alienum vel ex eo videri potest, quod laudatus Romani Parvi auctor, qui, quemadmodum Sollerius in suis in Usurardum Observationibus loco non uno inculcat, frequentissime Sanctos, persecutionem pro fide sub Hunnerico passos, e Victore Vitensi in Martyrologium, a se concinnatum, inserit, ne quidem in hoc recenseat Reparatum subdiaconum nonnullosque urbis Typasensis cives, quos, Hunnerici jussu lingua mulctatos et ita, ut ante, post id supplicium locutos fuisse, idem Victor lib. v, num. 6 refert. Cum itaque hæc sic habeant nec quidquam præterea, ne a venerabilibus viris per Justinianum memoratis Menologioque Sireletiano ad vii Decembris diem insertis Sancti nostri credantur diversi, obstare inveniatur, opinione, quæ hosce ab illis distinguit, indubitanter, contraria Baronii opinione insuper habita, est standum.

B
Nota 8.

ACTA,

Auctore Victore Vitensi,

Ex editione Ruinartii cum Surii et Chiffletii editionibus collata.

CAPUT UNICUM.

C *Sancti relegantur, fidem constanter confitentur, in exsilium abducuntur, in via crudelissime tractantur, plurimi hostium sævitie succumbentes intereunt, reliqui ad locum exsilii perveniunt.*

Catholici 4976, inter quos Felix, Abbiritanus, episcopus,

a

b

c

Quibus autem prosequar fluminibus lacrymarum, quando episcopos, presbyteros, diaconos et alia Ecclesie membra a, id est, quatuor millia nongentos septuaginta sex b, ad exsilium eremi destinavit? In quibus erant prodagrici quamplurimi, alii propter ætatem annosam lumine temporali privati. In quorum erat numero beatus Felix Abbiritanus c episcopus, habens jam in episcopatu quadraginta quatuor annos; qui paralyticus morbo percussus, nec sentiebat quicquam, nec penitus loquebatur. De quo nos maxime cogitantes, quod non posset jumento portari, sug-

gessimus, ut a suis rex peteretur, ut saltem eum prope moriturum Carthagini esse juberet, quia ad exsilium nulla posset ratione perducere. Quibus ita fertur tyrannus cum furore dixisse: Si animali sedere non potest, jungantur boves indomiti, qui cum colligatum funibus trahendo perducant, quo ego præcepi. Quem ex transverso super burdonem d vincetum, quasi quemdem ligni truncum, toto itinere portabamus.

2 Congregantur universi in Sicensem et Larensem civitates e; ut illuc occurrentes Mauri sibi traditos ad eremum perducerent f. Supervenientes igitur comites duo subtilitate damabili, blandis sermonibus cum Dei Confessoribus agere coperunt. Quid vobis, inquit videtur, ut ita pertinaces sitis et domini nostri præceptis minime obtemperetis, si esse poteritis in conspectu regis honorabiles, si ejus festinetis facere voluntatem? Statim illis ingenti vociferatione clamantibus et dicentibus: Christiani sumus, Catholici sumus, Trinitatem unum Deum inviolabiliter confitemur; includuntur graviore quidem, sed adhuc latiori custodia, ubi nobis copia dabatur introire et verbum admonitionis facere et divina mysteria celebrare g.

3 Ibi et infantuli fuere quamplurimi h, quos genitricibus materno sequebantur affectu, aliæ gaudentes, aliæ tristes, aliæ retrahentes: aliæ gaudebant, se martyres perperisse, aliæ moliendo i diluvio rebaptizationis nitebantur a confessione fidei revocare. Nullum tamen nec blandimenta tunc vicerunt, nec carnalis pietas aliquem inclinavit ad terram. Nam quædam tunc quid fecerit anus, breviter referre delectat. Dum iter ageremus cum Dei exercitu comitantes et forte magis noctibus promoveremus propter solis ardorem, conspicimus mulierculam et alia vestimenta portantem, manu infantulum unum tenentem atque his sermonibus consolantem: Curre, Domine meus. Vides universos Sanctos, quomodo pergunt et festinant hilares ad coronam?

4 Quam nos cum increparemus, quod importuna videretur aut viris pro sexu jungi aut exercitui Christi sociari, respondit: Benedicite, benedicite et orate pro me et pro isto parvulo nepote meo: quia, etsi peccatrix, filia sum quondam Zuritanae k civitatis episcopi. Cui nos: Et quare ita abjecte ambulas, vel qua ratione de tam longinquo itinere huc pergere demonstraris? Quæ respondit: Cum huc parvulo servo vestro ad exsilium pergo, ne inveniatur eum solum inimicus et a via veritatis revocet ad mortem. Ad hæc verba repleti lacrymis nihil dicere valuimus, nisi ut voluntas Dei fieret.

5 Sed ubi adversarius, qui jam forte dicebat: « Partibor spolia, replebo animam meam, interficiam gladio meo, dominabitur manus mea l, » nullum potuit occupare, inquit angusta et terribilia loca, in quorum conclavibus Dei exercitum coartaret. Tunc eis etiam visitationis humanæ negata est consolatio. Puniuntur et custodes fustibus et graviter affliguntur: jactantur Confessores Christi super invicem, angustia coartante, unus super alium, ut agmina locustarum,

D

d

locis hic memoratis congregantur fidenter confessi, latiori primum

e

f

E

g

ac deinde dum in exsilium, mulieribus multis.

h

i

quarum unius mira fides elucet, sponte sequentibus, proficiuntur,

k

arctissime terribilissimæ que in via custodiæ inclusi, acervatim,

l

et,

A et, ut proprie dicatur, ut grana pretiosissima frumentorum.

egerrime
quoquam ad
eos visendos
admisso, con-
geruntur,
m

6 In qua constipatione, secedendi ad naturale officium nulla ratio sinebat, sed locum stercoreis et urinæ, urgente necessitate, ibidem faciebant *m*, ut ille fœtor et horror universa penarum genera superaret: ad quos aliquando, dato ingenti munere *n* Mauris, dormientibus Vandalis, vix clam admissi sumus intrare *o*. Qui introeuntes, veluti in gurgite luti, usque ad genua cœpi- mus mergi; illud tunc Hieremiæ videntes fuisse completum: « Qui nutriti sunt in croceis, am- plexati sunt stercorea sua *p*. » Quid multa? præcepti sunt, undique perstreptibus Mauris, ad iter, ubi destinati fuerant, præparari.

Inde educti
auactio et
solutio a Cy-
priano recre-
antur,

q

7 Exeuntes itaque die Dominica, linita habentes stercoreibus vestimenta, facies simul et capita, a Mauris tamen crudeliter minabantur. Hymnum cum exultatione Domino decantantes: « Hæc est gloria omnibus Sanctis ejus *q*. » Ad- erat enim ibi tunc Cyprianus, Unizibrensis epi- scopus, consolator egregius, qui singulos pio et paterno fovebat affectu, non sine fluminibus cur- rentium lacrymarum: paratus pro fratribus ani- mam ponere et se ultroneum, si dimitteretur, talibus passionibus dare; qui totum, quod ha- buit, egentibus fratribus in illa tunc necessitate expendit: quærebat enim occasionem, qualiter confessoribus sociaretur, ipsi animo et virtute confessor. Qui postea per multos agones et squalores carceris ad exsilium, quod desiderabat, cum exultatione perrexit *r*.

r
dumque lon-
gins, innum-
mera fide-
litum multi-
tudine ad
spectaculum
undique oc-
currente.

C

8 Quantæ et tunc multitudines de diversis regionibus et civitatibus ad visendos Dei Martyres occurrerint populorum, testantur viæ vel semitæ: quæ cum agmina venientium nequaquam caperent, per vertices montium et concava val- lium concurrentes, turbæ fidelium inestimabiles descendebant, cereos manibus gestantes, suos- que infantulos vestigiis Martyrum projicientes, ista voce clamabant: Quibus nos miseros relin- quitis, dum pergitis ad coronas? Qui hos bapti- zaturi sunt parvulos fontibus aquæ perennis? Qui nobis poenitentiae munus collaturi sunt, et recon- ciliationis indulgentia, obstrictos peccatorum vinculis, soluturi? Quia vobis dictum est: « Quæ- a cumque solveritis super terram, erunt soluta « et in cœlis *s*. »

s
progressi,
currere
etiam, quo
ad stationem
paratum per-
veniantur, co-
guntur,

t

9 Qui nos solemnibus orationibus sepulturi sunt morientes? Aut a quibus divini sacrificii ritus exhibendus est consuetus? Vobiscum et nos libeat pergere, si liceret; ut tali modo filios a patribus nulla necessitas separaret. In his vocibus vel lacrymis, et laudibus nullus jam pergere admissus est consolator *t*; sed artabatur multi- tudo ad currendum, ut, ubi cannava *u* erat præ- parata, laboriosam caperet mansionem. Qui, cum senes deficerent, et alii forte, etsi juvenes, deli- cati corpore, cœperunt hastilium cuspidibus ad currendum et lapidibus tundi; unde magis defi- cientes, amplius lassabantur.

u
plurimi im-
manissima,
qua tractan-
tur, sævitæ
succumbunt,

10

Post vero imperatum est Mauris, ut eos, qui ambulare non poterant, ligatis pedibus, velut cadavera animalium mortuorum, traherent

per dura et aspera lapidum loca; ubi primo ve- stimenta, postea membra singula, carpebantur. Quibus per gladios acutos petrarum huic caput conterebatur, alii latera findebantur, et ita inter trahentium manus spiritum exhalabant *x*. Quo- rum numerum nequaquam valuimus colligere, multitudine coercente: exaltatur tamen per to- tum aggerem publicum vilis sepultura Sancto- rum, loquentibus tumulis.

AUCTORE
VICTORE
VIETENSI.

x

11 Reliqui habiliores ad solitudinis loca per- veniunt, in quibus collocati hordeum ad vescen- dum, ut jumenta accipiunt. Ubi etiam venenato- rum animalium atque scorpionum tanta esse di- citur multitudo, ut ignorantibus incredibilis vi- deatur, quæ solo flatu etiam procul positus vene- ni virus infundit. Ab scorpione enim percussum nullum dicunt aliquando evasisse. Quorum feritas virulenta usque ad præsens tempus, Christo de- fendente, nullum servorum ejus nocuisse docetur *y*. Sed, cum illic aluntur hordeaceis granis, post- ea et hoc ablatum est, quasi non posset Deus, qui pluerat patribus manna, pascere et nunc tali exsilio mancipatos.

validiores-
que modo ad
erenum, ad
quam rele-
gati erant
perveniunt.

y

E

ANNOTATA.

a *Ex episcopis, qui cum ingenti fidelium alio- rum turba in exsilium ab Hunnerico pulsi hic nar- rantur, unum exstitisse, S. Donatianum incertæ sedis in Africa episcopum, Limpemus noster, qui hunc in Operis nostri tom. II Septembris intulit, in Historica de eodem aliisque quinque Africanis præ- sulibus Sylloge num. 14 existimat, neque vero, ut opinor, immerito; ast gloriosam illam fidelium tur- mam, cui illum adjungit, e promiscui sexus homini- bus fuisse compositam, ibidem num. 10 etiam affir- mat; id autem a vero alienum esse, ac ipsamet etiam alia Ecclesiæ membra, e quibus numerosum illud Orthodoxorum agmen partim fuisse compositum, Victor hic tradit, ad clerum spectasse omnesque adeo et singulos, e quibus id constitit, ecclesiasticos seu clericos exstitisse, verosimile apparet ex iis, quæ in Commentario prævio num. 12 et quinque sequen- tibus disserui.*

F

b *Chiffletius legit quatuor millia DCCCCLXI, Surtius quatuor millia DCCCCLXVI; verum lectio, quam hic Victoris per Ruinartium editio suppeditat, præferenda est. Commentarium prævium num. 5 et sequentibus videsis.*

c *Varias vocabuli hujus in variis Victoris exem- plaribus, tum Mss., tum editis, lectiones et quæ harum præstare videatur, in Commentario prævio num. 25 exposui.*

d *Mulum interpretatur in Glossario Cangius hancque significationem vocabulo burdo, quod in- terdum etiam baculum oblongum peregrinorum si- gnificat, magis etiam hic congruere, in Annotatis, Vitæ S. Eugenii Carthaginensis episcopi, in Operis nostri tom. III Julii illatæ, subnezis, Cuperus nos- ter putat.*

e *Binæ hæ, quæ ad Africam propriam specta- bant, urbes olim erant sub archiepiscopo Carthagi- nensi*

nensi

A nensi in provincia proconsulari episcopales, earumque, ut Baudrandus in *Lexico Geographico* docet, posterior quidem Carthaginem inter et Cirtam; prior vero Cirtam inter et Norangaram erat media.

f Ex eo, quod Mauri sanctos nostros Exsules ad eremum seu loca deserta, ad quæ relegati erant, abducendos acceperint, sita hæc alibi in Mauritania verosimilius fuisse, Limpemus noster in *Historica de SS. Donatiano* aliisque quinque Africanis præsulibus *Sylloge*, mox adhuc ad litteram a laudata, existimat; hæcque ejus opinio ex Adone, utpote qui eos in horribili eremi exilium trusos et inter Mauros ferocissimos deputatos fuisse, in *elogio*, *Commentarii prævii* num. 1 recitato, scribat, non parum confirmatur; mihi autem, deserti pariter seu eremi partes, Tibunnis videlicet, Maeri et Nippis, ad quas monachos etiam et laicos relegatos ab Hunnerico fuisse, Victor Tunonensis supra huc in *Commentarii prævii* num. 15 transcriptis verbis tradit, in Mauritania sitas fuisse, vero apparet simillimum.

B g Victor Vitensis seu Actorum auctor, qui Sanctis, in exsilium abeuntibus, sese adfuisse, num. 1 jam declaravit, id hic iterum luculentissime insinuat.

h Quales verosimiliter hi existerint, ex iis, quæ in *Commentarii prævii* num. 14 et tribus sequentibus disserui, intelliges.

i Surlus morituros.

k Surlus legit Quiritanæ, sed, ut apparet, perperam; nulla enim in Africa urbs, a cujus nomine vocabulum istud promanasse queat, invenitur, Zuramque, urbem episcopalem, in proconsulari Africæ provincia positam, Ruinartius in suis in hunc Victoris locum Annotationibus assignat.

l Exod. cap. 15, v. 9.

m Chiffletius legit: In qua constipatione secedendi ad naturale officium nulla ratio sinebat loci; sed stercores et urinæ urgente necessitate, ibidem faciebant.

n Surlus: Dantes ingentia munera.

o Sese proficiscentibus in exsilium Sanctis adfuisse, Actorum auctor seu Victor Vitensis hic iterum declarat.

p Thren. 4, v. 5.

q Psalm. 149, v. 9.

r Cyprianum Unizibirensis episcopum non existisse unum e Sanctis 4976, ab Hunnerico in exsilium simul pulsus, illumque adeo veluti unum ex hisce ab Adone et Usuardo haud recte memorari, ex hoc Actorum loco palam fit. *Commentarii prævii* num. 10 videsis.

s Matth. cap. 18, v. 18.

t Ex his verbis, Actorum auctorem seu Victor Vitensem, ne gloriosos Exsules ulterius comitaretur, prohibitum hic fuisse, concludendum videtur, idque inde, ut apparet, re etiam ipsa Operis nostri tom. IV Augusti in suo *Historico Critico* de sancto illo scriptore *Commentario* num. 20 Cuperus noster conclusit.

u Hæc vox apud mediæ ætatis auctores locum subterraneum significat, nec significationem aliam hic exigere sensus videtur.

x Qui, quod Sanctis nostris Ado contexit, *elogium*, *Commentarii prævii* num. 1 huc transcriptum, cum verbis, quæ hic et numero proxime prægresso Actorum auctor seu Victor Vitensis suppeditat, contulerit ex hisce illud magnam partem concinnatum, extemplo comperiet.

y Hinc, e Sanctis nostris, qui, quo relegati erant, pervenere, nonnullos certe adhuc, dum hæc Victor Vitensis scriberet, in vivis existisse superstites, concludendum apparet.

DE S. FIECO, SLEPTENSI EPISC. CONF.

IN HIBERNIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Sancti cultus sacer, tria diversa Vitæ Encomia seu Elogia unumque ex hisce, etsi haud integræ in omnibus fidei, edendum.

SUB SEGULI V,
UT APPARET,
FINEM.

De Sancto,
qui loco hic
assignato
sedit, sepul-
tusque est,

Hibernia, celeberrima Europæ insula, Magnæ Britanniæ, qua hæc Occidentem spectat, obversa, in quatuor partes præcipuas seu provincias, Lageniam videlicet, Moniam, Connaciam seu Connaciam et Ultoniam, a plerisque, Lageniæ etiam Midiam, quam alii ab hac secernunt quintamque Hiberniæ provinciam faciunt, accensentibus, more antiquis usitato dividitur, ac porro unaquæque illarum minores regiones diversas seu comitatus, in quos recentiori ævo dispertitæ fuerunt, complectitur. Horum unum subinde Lesiæ, plerumque vero Comitatus reginæ nomine distin-

ctus Lageniæque inclusum irrigat a suo statim exortu fluvius Barrou, Latine Birgus seu Barroius, et apud Usserium de *Britannicarum ecclesiarum Primordiis* pag. 864 ab antiquo operis tripartiti auctore Berbha appellatus. Juxta hunc, uti auctor iste antiquus ibidem prodit, in campo Albo, quem a comitatus reginæ campo, inter collis seu montis, Slepehill a Speedo in *Geographica Lageniæ Tabula* vocati, radices ac locum, quo inde haud procul fluvius mox dictas a duobus rivulis, ab Occidente et Oriente confluentibus, ortum accipit, interjacente, adversum non esse, cum Papebrochio nostro in *Mss.*

penes